

ІСТОРІЯ

В РІДНІЙ ШКОЛІ

Передплатний
індекс 68833

№ 5, 2014

У НОМЕРІ:

Утворення

Давньоєгипетської держави

Історія Стародавнього світу,

6 клас

Адміністративне та
кримінальне право

Правознавство

(практичний курс), 9 клас

Радянсько-польська війна і
становище України в 1920 р.

Історія України, 10 клас

Оповідання

«Каторжна» Б. Грінченка в

контексті норм сучасного

кримінального права

Бінарний урок з

правознавства та

української літератури,

10 клас

ІСТОРІЯ

В РІДНІЙ ШКОЛІ

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

№ 5 (153) ТРАВЕНЬ 2014

Виходить щомісяця

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Журнал заснований у 1995 році

До січня 2012 року виходив під назвою

«Історія в школах України»

До січня 2014 року виходив під назвою

«Історія в сучасній школі»

Свідцтво про державну реєстрацію
серія КВ № 20000-9800 Р від 25.06.2013 р.

Передплатний індекс **68833**

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Олександр ГІСЕМ,
кандидат історичних наук
(м. Київ)

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР

Роман ЯРОШЕНКО,
кандидат філологічних наук
(м. Київ)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Борис АЧКІНАЗІ,
доктор історичних наук
(м. Сімферополь, АР Крим)

Степан ВІДНЯНСЬКИЙ,
доктор історичних наук
(м. Київ)

Василь ДАНИЛЕНКО,
доктор історичних наук
(м. Київ)

Раїса ЄВТУШЕНКО
(м. Київ)

Ігор КОЛЯДА,
доктор історичних наук
(м. Київ)

Валентина КУРИЛІВ,
учитель-методист
(м. Вінніпег, Канада)

Юлія ЛЕБЕДЕВА,
заслужений учитель України
(м. Київ)

Роман ПАСТУШЕНКО
(м. Львів)

Олександр РЕЄНТ,
член-кореспондент НАН України
(м. Київ)

Михайло САВЧЕНКО,
заслужений учитель України
(м. Київ)

Оксана СВЯТОКУМ,
кандидат педагогічних наук
(м. Харків)

Надія ТЕМІРОВА,
доктор історичних наук
(м. Донецьк)

Сергій ТРОЯН,
доктор історичних наук
(м. Рівне)

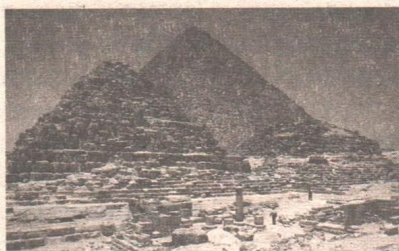
Анатолій ФЕДІРКО,
заслужений учитель України
(м. Новгород-Сіверський)

ЗМІСТ

МЕТОДИКА, ПРАКТИКА, ДОСВІД

Віталій Даценко

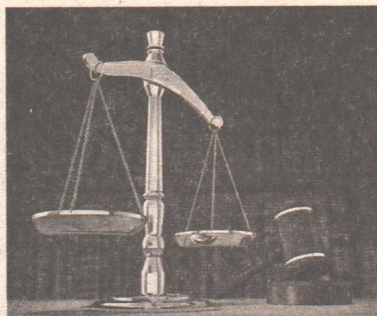
Урок на тему
«Утворення Давньоєгипетської
держави. Повсякденне та
господарське життя населення
Стародавнього Єгипту»
Історія Стародавнього світу,
6 клас

2

Олена Ковальчук

Урок на тему «Адміністративне
та кримінальне право»
Правознавство
(практичний курс), 9 клас

6

Андрій Гриценко

Урок на тему «Радянсько-
польська війна і становище
України в 1920 р.»
Історія України, 10 клас

9

ВИКОРИСТАЙТЕ НА УРОЦІ

Жанна Буряк

Урок на тему «Оповідання
«Каторжна» Б. Грінченка
в контексті норм сучасного
кримінального права»
*Бінарний урок з правознавства
та української літератури,*
10 клас

13

НАУКОВЦІ — ВЧИТЕЛІВІ

Ігор Степура

Багатопорівняльне
суспільство в Нідерландах і в
західноукраїнському регіоні
(1880–1939 рр.): соціально-
психологічні та соціокультурні
особливості

17

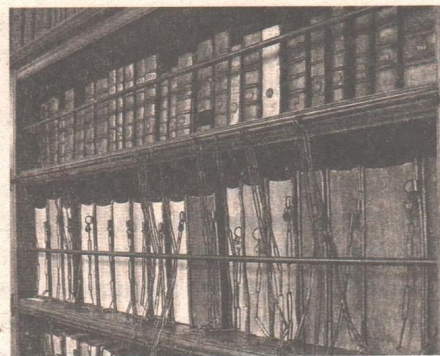
Анатолій Борейко

Тарас Шевченко і
Михайло Стельмах: генеалогічні
порівняння біографій митців

20

Роман Ярошенко, Діана Приліпко

Друковане слово в історії
України ХХ століття

28

ІСТОРІЯ РІДНОГО КРАЮ

Олексій Шульга

Історія виникнення міста Ірпеня та
роль освіти в його розвитку

35

Ігор Готун,

**Олександр Коваль,
Андрій Петраускас**

Експериментальне вивчення
бортництва у Північній
експедиції: сучасний промисел
та його дослідне відтворення

38

ЦЕ ЦІКАВО

Аскольдова могила

47

4. Друзь І. В серці у моїм / І. Друзь. – Одеса : Маяк, 1988. – 188 с.
5. Жур П. Труді і дні Кобзаря / П. Жур. – К. : Дніпро, 2003. – 520 с.
6. Кониський О. Тарас Шевченко – Грушівський: Хроніка його життя / О. Кониський. – К. : Дніпро, 1991. – 702 с.
7. Красицький Д. Родовід / Д. Красицький // Слово і Час. – 1991. – № 5. – С. 86–90.
8. Лазаревский А. Материалы для биографии Т. Шевченко / А. Лазаревский. – К. : Дніпро, 1988. – 469 с.
9. Листочки до вінка на могилу Шевченка в ХХІХ роковини його смерті. – Львів, 1890. – С. 45.
10. Лобода Ф. Мимолетное знакомство мое с Т. Г. Шевченко и мои о нем воспоминания / Ф. Лобода. – К. : Киевская старина, 1887. – 565 с.
11. Спогади про Тараса Шевченка. – К. : Дніпро, 1982. – 547 с.
12. Стельмах М. Твори: У 7 т.; Т. 4 / М. Стельмах. – К. : Дніпро, 1983. – 712 с.
13. Пастушак Т. Естетичні концепти творчості Михайла Стельмаха в українській літературі / Тетяна Пастушак // Наук. зап. Сер. : Літературознавство / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2008. – Вип. 2 (24).
14. Письменники, діячі культури – ювіляри 2012 року : Метод.-бібліограф. матеріали на допомогу бібліотечним працівникам. – Суми, 2011.
15. Про відзначення 100-річчя з дня народження Михайла Панасовича Стельмаха : постанова ... 14 берез. 2012 р. № 4515-VI // Голос України. – 2012. – 23 берез. – С. 5. ; Урядовий кур'єр. – 2012. – 30 берез. – С. 12.
16. Руденко О. Вічний як народ : сторінки до біографії Т. Г. Шевченка : Навч. посібник / О. Руденко, Н. Петренко. – К. : Либідь, 1998. – 272 с.
17. Ткаченко Н. Вивчення творчості Михайла Стельмаха / Н. Ткаченко, К. Ходосов. – К. : Рад. шк., 1981. – 224 с.
18. Ткачук М. Автодієгетичний наратив повісті Михайла Стельмаха «Щедрий вечір» / М. Ткачук // Сучасний погляд на літературу : наук. зб. / М-во освіти і науки України; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., – 2004. – Вип. 9 : Пам'яті академіка Петра Хропка. – С. 92–101.
19. Чальїй М. Новые материалы для биографии Т. Г. Шевченка / М. Чальїй. – К. : Дніпро, 1988. – 475 с.
20. Шевченко В. Споминки про Тараса Григоровича Шевченка / В. Шевченко // Правда. – 1876. – № 2. – С. 68–69.
21. Шевченко Т. Повне зібрання творів : У 6 т. / Т. Шевченко. – К. : Наук. думка, 2003. – Т. 1. : поезія 1837–1847. – 784 с.
22. Шевченко Т. Повне зібрання творів : У 6 т. / Т. Шевченко. – К. : Наукова думка, 2003. – Т. 2. : поезія. – 621 с.
23. Шевченко Т. Повне зібрання творів : У 6 т. / Т. Шевченко. – К. : Наук. думка, 2003. – Т. 3 : Драматичні твори. Повісті. – 592 с.
24. Шевченко Т. Зібрання творів : У 6 т. / Т. Шевченко. – К. : Наук. думка, 2003. – Т. 4 : повісті. – 600 с.
25. Шевченко Т. Кобзар / Т. Шевченко. – К. : Дніпро, 1985. – 640 с.

ДРУКОВАНЕ СЛОВО В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ XX СТОЛІТТЯ

Роман ЯРОШЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент кафедри реклами та зв'язів з громадськістю Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ;
Діана ПРИЛІПКО, студентка III курсу Університетського коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка

Анотація. У статті розкрито проблематику окремих творчих і біографічних фактів українських письменників-митців. Протягом дослідження розглянуто твори, що стали сповіданням любові до України та української літератури.

Ключові слова: історія, література, творчість, письменник.

Аннотация. В статье раскрыты проблематику отдельных творческих и биографических фактов украинских писателей. В течение исследования рассмотрены произведения, ставшие исповеданием любви к Украине и украинской литературе.

Ключевые слова: история, литература, творчество, писатель.

Summary. The article deals with the problems of individual artistic and biographical facts of Ukrainian writers. During the research the works that were the confession of love for Ukraine and Ukrainian literature.

Keywords: history, literature, art, writer.

Існування особистості не може завжди перебувати в рамках творчої мовчанки, яка не передбачає власного самовираження. Без винятку кожна дія людини свідчить про рівень її розвитку, дій, обсягу та якості здійсненої праці. У цьому аспекті письменники, журналісти та громадські діячі виступають у ролі промоутера чогось доброго, що

зародилося в уявленні, тим самим пропагуючи цінність багатства духовного світу людини та її високих моральних якостей.

Актуальність статті полягає в недостатньому вивченні проблематики окремих творчих і біографічних фактів, що перебували в літературній кризі та зсередини впливали на становлення на-

ціональної свідомості українців. Віддзеркалюючи такі сакральні прагнення, яких хотіли добитися окремі митці, необхідно зазначити, що вони щодня ставили під великий ризик своє існування, і як письменників-патріотів, і як громадян. Це стає відчутним та помітним через їхні слова, творчості, власний приклад, проте проблематика їхнього невільного життя та творчого мовчання залишається досі до кінця невивченою.

Через своїх «ненароджених дітей» – твори, що впродовж тривалого часу не могли побачити світ, автор прагнув відчутти на собі сонце, що допомогло б їм народитись. «Сонце – це втілення людських прагнень до правди, до краси, до сміливості, до справедливості, до ніжності... воно виникло у фокусі людських поглядів, звернених у небо, бо людина звикла дивитись у небо, якщо вона не тварина» [8], – як це влучно зазначив Іван Драч.

Проте, як відтворює історія, не всі таланти припинили своє існування, коли втратили змогу бачити та відчувати той вплив «променів сонця», про який пише І. Драч. На підтвердження цього виступають митці, які ще з перших своїх кроків знали, що таке «обмеження» або «заборона». З-поміж визначних постатей, що зазнавали впливу цих понять, але ніколи не зупинялися на цей літературно-дорожній знак, які ніколи не шкодували про вибрану ними долю, не нарікали на життя та не мовчали, були: Д. Павличко, І. Білик, В. Стус, Р. Іваничук, В. Симоненко, І. Світличний, М. Бажан, Л. Костенко, П. Тичина та інші.

Основним кличем для заборони та гноблення думки окремих митців було слово. Слово – це постріл, який здатний загартувувати, змушувати, стимулювати, виховувати, спрямувати. Нове життя потребує нового слова, тому потреба оновитися в слові – це сьогодні потреба не тільки індивідуальна. Навіть В. Маяковський говорив, що він кожен поетичний початок починає писати так, наче всю свою поетичну школу розпочинає спочатку. «Бути новим у кожному новому творі – це бажання кожного, хто шанує себе як письменника. А тепер це бажання стало провідним для всієї літератури» [16].

Саме таке бажання мав поет, перекладач, критик Дмитро Павличко.

Я буду витратити

Здоров'я і талант,

Я буду все втрачати

За твій маленький грант [17].

Багатогранна за змістом, патріотична, вшукана за формою, гучна, новаторська поезія Дмитра Павличка уже понад півстоліття діє, впливає на українське суспільство. «Знак довершеності несе насамперед його думка – ідея, що приваблює читача не словесним оформлен-

ням, а тим, що пропонує можливість співмислення, співпраці з автором», – відзначав Р. Лубківський [12].

У своєму щоденнику В. Земляк оцінив творчу особистість Дмитра Павличка: «Новий прекрасний поет явився в Україні, і його б шанувати нам, дарувати б йому дещо, а не переслідувати, до чого деякі наші українці такі сквапні. Але ти, Дмитре, стій, а ми будемо підпирати тебе, будемо всі одним стояти, аби не було в нас «горбатого духу», аби всі ми, злившись в одне, стали нескореним велетнем; і де ще яка неміч появиться поміж нас, то ми її випхаємо зі всіх своїх рядів на показ народові нашому як докір, аби він більше не плодив немочі, а народжував тільки сильних та нескоримих. Прекрасний Дмитре, будьте таким полум'ям, як Ви є... Я міг би всього віддати тобі, аби ти став ще сильнішим, ніж є» [14].

О рідне слово, хто без тебе я?

Німих жебрак, старцюючий бродяга,

Мертвяк, оброслий плиттям саркофага,

Прах, купа жалюгідного рама [18].

Українець по крові та духу Дмитро Павличко живе за звичаями свого народу, дотримуючи своїх українських традицій. Він намагається розпалити вогнище духовного вивищення українців, натомість засуджує тління душі та згарище пережитого. Дмитро Павличко вірив у «воскресіння» життя, у відновлення духу та покладав великі сподівання на літературну культуру своєї країни. Д. Павличко належить до тих письменників, які, переживши володарювання політичних режимів, здатні проаналізувати зміни часу і влади, випробовуючи власну гнучкість пристосування і маючи головну мету – жити і творити для України.

На сучасному етапі виховання патріотичних почуттів людина поєднує в собі володіння історичними знаннями, звичаями і традиціями разом із проблемами сьогодення. Український народ здобув право на свою історію, яку створював віками. Тому поява збірки «Правда кличе», нехай і перетвореної на попіл, показала, що Дмитро Павличко став однією з тих постатей в українській літературі, що визначають її моральний авторитет, творчий тонус і шляхи розвитку. Разом із Ліною Костенко й іншими шістдесятниками (В. Симоненком, М. Вінграновським, І. Драчем) він відстоював право поезії на чесність та духовно-інтелектуальний пошук. Проте сам письменник визнає, що в наш час його слово не має вже того переконання і твердості: «Ми так звикли говорити, це наша давня улюблена метафора. Але біда вся в тому, що ні Янка Купала, ні Тарас Шевченко, ні Пушкін, ніхто з поетів не зміг зупинити армії, які йшли одна на іншу» [13].

Дмитро Павличко

В одному з інтерв'ю Дмитро Павличко відверто сказав: *«Це велика честь – бути у тих «чорних» списках. Я нічого не хотів би змінити в моєму минулому житті. Вірші, написані мною в молоді роки, були щирими»* [15, 534].

І з цим неможливо не погодитись, адже навіть ненависть чи зло – це почуття. Переслідування, погрози, знищення набутої творчості – це почуття страху пануючої верхівки країни, це страх народу, піднятого великим словом. А щирість... Вона вища від майстерності, тому що тільки з її допомогою можна бути не просто майстром, а й людиною. Для народу, котрий так довго змучено страждав, проливав свою кров, немає нічого жакливішого, ніж втратити свою суверенність. Тепер «наші воріженьки не гинуть, як роса на сонці», а завойовують наш інформаційний простір, грубо витісняють нашу мову за межі країни [14, 114].

Перед проголошення Акту незалежності України колишні хлібодавці люто глузували з Дмитра Павличка. На сірих сторінках преси до його імені додавали жакливі глузливі епітети та порівняння [15, 256]. *«Ми потаємно збиралися на квартирах і вголос читали заборонену літературу, усвідомлюючи, що туди, куди вповзає бездуховність, зразу ж заходить і Хам!», – без краплі суму згадує письменник* [4, 67].

Постійні переслідування, заколоти, погрози – реальне життя Д. Павличка, проте письменник не шкодував свого життя для свободи Українського

слова, а отже, здійснив свій вибір – боротьба! Поезія «Поєдинок» – яскравий приклад цього, адже він розкриває нам таке поняття, як «вибір»:

*Я зроду скіф. Я – правнук Бористена.
Вмираю в Римі й проклинаю Рим.
Ось вам життя мого остання сцена,
Ось вам убивця мій і побратим* [19].

Герої-побратими, зведені волею диктатора в гладіаторському герці, прикидаються, імітують бій, та швидко переконаються, що «несправжня битва страшніша від справжньої стократ»:

*Скінчився наш печальний поєдинок.
Друг мертвий. Я скривавлений лежу.
З моїх блакитних жил, як з павутинок,
Стікає сонце, схоже на іржусу* [19].

Тоді кожен починає зумисне наражатися на меч супротивника-друга, але й цей саможертвний порив заперечується думкою про ганьбу, яка довіку ляже на переможця. Починається справжня січа, бо кожен прагне перебрати на себе страшний тягар і тим урятувати побратима – врятувати смерть!

*Але не смертю ми були натхненні,
А побратимством душ. О друже мій!
Нить золота на спільнім веретені
Напрядена була із наших мрій.*

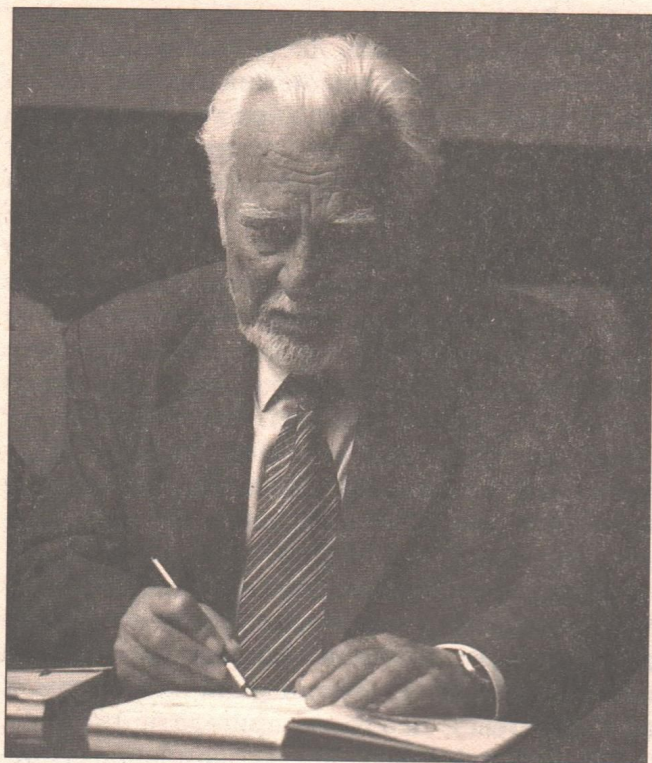
*Одним жаданням ми були закуті –
Втекти! Вернутися в свої степи!
Потрібні нам були в щоденній скруті
Навзаємні розради – жди й терпи!* [19].

Але ж при цьому вони вже виконують не свою, а диктатора волю, який звів їх у герці на власну потіху. Їхня воля лишилася перед поединком, на отих хрестах, що на них було обіцяно їх розіпнути за відмову битися:

*«Не жаль мені життя, ні побратима,
Та жаль, що ми не вмерли на хрестах!..»* [16].

Вони втратили внутрішню свободу, яка ще їм, рабам, залишилась – свободу вибору – і це найстрашніше. Поет висвітлює дійсність на тлі контрастних переходів, заперечень, у моменти психологічних зламів свідомості своїх героїв. У поемі «Поєдинок» утверджуються ідеали волі, духовного устрою людини, побратимства, готовності до самопожертви, чого бракувало народові, що не бачив свого розгубленого становища. Чи є те, завдяки чому ми й зветься народом? Дмитро Павличко жив для того, щоб довести всій Україні і тим, хто її знав, – е!

«Не будемо ми державою без національної культури і мови, усвідомте це нарешті, панове парламентарії, наша держава без літератури стане іншомовною, як Ірландія, і перестане бути українською!» [11, 157] – такими словами на одному із таємних зібрань висловився один з найвибагливіших стилістів нашої прози – Роман Іваничук.

Роман Іваничук

За слово, яке стало найвищим виразником сутності Р. Іваничука, він готовий був витримати найважчі випробовування, не каючись. Тюремні ворота гостинно відкривалися перед ним, проте митець не зупинявся: навпаки, йшов туди, де знав, що заарештують. Таких кроків він зробив чимало: знята цензурою повість «Зупинись, подорожній», вилучений з бібліотек і офіційно заборонений роман «Мальви», повертали з видавництва всі рукописи Іваничука, заборонялось згадувати його ім'я у пресі, було розіслано його прізвище у всі цензурні установи. Головний редактор журналу «Жовтень» Р. Федорів, ризикуючи своїм становищем, зігнорував вимогу обкому партії звільнити письменника з роботи, проте друкувати його вже не зміг. До відома Іваничука кожен день доводили, що всі його кроки контролюються, всі його дії під наглядом. Ним постійно «опікувалися» замасковані друзі – шпигуни. Неодноразово погрожували, що його доля лише умовна та ілюзорна, що за першим кивком пальця «влада імущих» перекреслить його життя, а він і його діти стануть жебраками [11, 165].

Сам Р. Іваничук любив згадувати одну із зустрічей з бридким шпигуном: «Сексот сидів за сусідній столик їдальні, кав'ярні, загалом, будь-де, де були мої колеги і я. До того столика офіціанти більше нікого не підпускали. Шпигун сидів і починав слідувати, підслуховуючи наші з колегами розмови. Коли я чи ще хтось з нашого столика починав з нього глузувати, він зникав, але за мить на тому місці з'являвся інший. Одного разу одному із шпигунів я проколов пальцем газету, якою він закрився від нас» [11, 168]. Вони

всюди переслідували поета: вдома, на роботі, умовляючи провести переговори. З'являючись на порозі квартири Р. Іваничука, вдавали з себе щирих патріотів, підроблювали записки, підписували іменами друзів письменника. Одного разу прийшов лист, позначений наче від Івана Гончара з наказом: «Прийміть мого гостя щиро й гостинно, як мене самого» [11, 169].

«Одного весняного вечора 1973 року я запросив Богдана Стельмаха, Володю Яворівського та Дмитра Герасимчука до себе на вечерю. Йшли ми сумерком, розмовляли, сміялись. Я й не отямився: біля самого мого будинку із кушів скверика налетіли на нас, немов шуліки, озброєні хлопчачки – мене першого вдарили по голові рушницею. Мої колеги відбилися від них, і ми побігли до моєї квартири. 36 годин звідти ми не виходили. Не боялись – драгували їх!» – пригадує Р. Іваничук. До цього варто додати, що того ж року у Львові відбувся великий напад на письменників, художників, акторів; не минув цей заколот і поета [11, 202].

Історичні твори Р. Іваничука є досить влучними для сьогодення. Зокрема, «Мальви» є особливо потрібними в такий драматичний період перебування всіх сфер нашого внутрішнього державного життя, на етапі тотальної боротьби за істинно людське в людині, за духовність, за культ правди і справедливості. І все це при тому, що йдеться про історичний роман, в якому розгортаються події XVII ст., неймовірно далекому від нас часі з давно погаслими пристрастями і призабутими подробицями.

До написання твору Роман Іваничук дуже ретельно готувався: побував у Туреччині, кілька разів їздив до Криму, де вивчав історичні документи, досконало пізнав епоху, про яку збирався писати. Автор дуже чітко сформулював мету написання: «Найстрашнішим зломом того часу вважав яничарство, – згадує письменник, – і найбільше мучила мене гірка правда, сформульована у Франкових словах: «Чому відступництва у нас так багато і чом відступництво для нас не є страшене?» І враз – ніби проблиск, ніби раптове наближення до Бога: «Я напишу історію яничарів! Дам у романі волю роздумам над долями імперій, які неминуче приходять до упаду; над закономірністю пробудження поневолених народів; над причинами тимчасових ворожих перемог, фатальних невдач у боротьбі за визволення з-під чужоземного ярма. Я покажу різні соціальні типи, в яких панує самовлада окремої людини: тиранів, самодурів, підлабузників, некоронованих правителів, мудрих, але безсилих політичних імперських діячів, героїв, перевертнів, рабів; прослідкую процеси формування вождя й прозріння відступника, винесу на світло денне проблему солідарності народів, які борються за

своє визволення, а теж прозріння народу, котрий в силу історичних обставин був змушений поневолювати народи інші» [10, 63].

Широким форматом Р. Іваничук вибудував мету написання свого шедевра, оскільки мав чимало задумів. Процес написання твору для митця мав дуже вагоме значення, як і сам зазначав: «Настала для мене врешті пора інтенсивного і копіткого збирання матеріалів: упродовж майже трьох років я сліпнув у архівах та бібліотеках і подорожував. Кілька місяців ... у Бахчисарай, де мені допомагала опанувати тюркський матеріал директор музею Марія Кустова, яка знала татарську мову і вміла читати в'язь; відвідав... Стамбул, східний базар спостерігав аж у Марокко, у мусульман Сенегалу побував у гостях у байрам. Врешті поїхав ... у кримський будинок творчості «Коктебель». Треба було починати писати роман, а мені опускалися руки: видавці навіть і говорити не хотіли про публікацію роману під заголовком «Яничари», а придумати іншу назву я ніяк не міг. Аж одного дня я нахилився над голівкою звідкись добре знайомої жовтої квітки, прищипленої коротеньким стебельцем до потрісканої кримської землі. «Що це за квітка?» – спитав я в дружини. Вона здивувалася, що я не можу розпізнати цвіту наших мальв. «Але ж вони у нас високі, вищі за соняшники!» – «Видно, ґрунт для них не той», – відказала дружина. І в цю мить прийшло до мене моє «євріка». Мальви! Мій історичний роман буде називатися «Мальвами». Бо це трагічний символ українського народу – гождого вродою, пишного на своїй землі й знищеного духовно та фізично на чужині» [10, 65].

«Мальви», незважаючи на заборону, принесли Романові Іваничуку великий успіх, бо в ньому була поставлена проблема збереження національної самосвідомості. Роман зображує події, що мало або й зовсім не висвітлені в українській літературі. Він присвячений темі, яка є надзвичайно близькою і проблемною для нас сьогодні, – це тема патріотизму і збереження людської гідності. Цей твір є відвертим протестом не тільки проти соціальної кривди, а насамперед проти будь-якого чужоземного гніту, що супроводжувався занепадом рідного краю, його духовних, релігійних, матеріальних цінностей і зрештою – проти бездержавності України [9, 22].

У творі йдеться про історію життя української полонянки Марії та її дітей, котрі, як і мати, потрапляють у турецьку й татарську неволю. Повстання Богдана Хмельницького розбудило до життя затурканих басурманством юнаків і дівчину, яких автор називає мальвами. Всі ці події змальовані в той час, коли Україна протистояла двом державам-загарбникам: Османській ім-

перії та Кримському ханству, що воюють проти України силами її дітей. Якщо уважніше придивитись до образу Марії, то можна відзначити, що вона є уособленням самої України, яка оплакує страшну долю своїх дітей. Автор вибирає ім'я Марія не випадково, адже воно має нагадати про страждання Божої Матері, яка також пережила трагедію втрати дитини.

Р. Іваничук, попри літературне підпілля, все ж продовжував безстрашно творити і свідчити свою любов до України. Варто відзначити, що 16 січня 2009 р. Указом Президента України за самовіддане служіння Україні, значний особистий внесок у духовне відродження української держави, плідну літературну і громадську діяльність письменнику присвоєно звання Героя України з врученням ордену Держави Україна [21, 17].

Гортаючи сторінки підпільної української історії, неопосередковано пригадуються імена відомих літературних та політичних постатей, які життям засвідчили свій глибокий патріотизм. У цьому контексті необхідно пригадати 1972 рік, в якому досягла свого апогею кампанія репресій проти інакомислячих. У ключі цієї кампанії існувала система «каральної медицини»: деяких літературних чи політичних опозиціонерів, яких було важко звинуватити у порушенні відповідних статей кримінального кодексу, оголошували божевільними та утримували в психіатричних лікарнях спеціального типу. А інших – просто заарештовували та засуджували до тривалого ув'язнення, відправляючи до таборів суворого чи особливого режимів на Уралі та в Мордовії, серед яких були: В. Чорновіл, Є. Сверстюк, Т. Мельничук, І. Світличний, І. Дзюба, М. Осадчий, Ю. Шелест, В. Стус та інші.

Щодо останнього, то на сьогоднішній день на батьківщині Василя Стуса є дуже мало монографічних досліджень, предметом огляду яких була б творчість митця. Небайдужою в цьому контексті залишилась діаспора, що збрала розпорошений по різних періодичних джерелах матеріал, видавши дві достатньо цікаві книжки: «Василь Стус у житті, творчості та оцінках сучасників» (Балтімор-Торонто: Смолоскип, 1987) та «Стус як текст» (Мельбурн, 1992) [2, 37].

*Змагай, знеможений життям,
знеможений, змагай.
Минуле вабить вороттям
і ворожить і нехай [6].*

На початку вересня 1972 р. Київський обласний суд звинуватив його в «антирадянській агітації й пропаганді» та засудив до 5 років позбавлення волі і 3 років заслання. Покарання В. Стус відбував у мордовських і магаданських таборах. Більшість віршів, які Стус писав у таборі, вилучалася і знищувалась, лише деякі потрапили на волю через листи до дружини [22, 33].

У листопаді 1976 р. у Києві з'явилася Українська Гельсінська група, яка налічувала 37 учасників. До її складу входили дисиденти, що вже відбули терміни ув'язнення, вижили після десятиліть, проведених у сталінських концтаборах, з-поміж них: Ніна Строката, Левко Лук'яненко, Іван Кандиба, Надія Світлична, В'ячеслав Чорновіл і, звісно ж, Василь Стус. Але ні поміркованість Гельсінської групи, ні вимоги Заходу дотримуватися зобов'язань, що взяв на себе СРСР за Гельсінською угодою, не перешкодили радянській владі в черговий раз влаштувати дисидентам погром.

До 1980 р. приблизно три чверті членів Української Гельсінської групи отримали терміни ув'язнення від 10 до 15 років, а інших було вислано з України, щоб заспокоїти світову громадську думку. Такої можливості В. Стусу не дали, а тому письменник отримав 10 років примусових робіт і 5 років заслання. Він відмовився від призначеного йому адвоката Віктора Медведчука, намагаючись самому здійснити свій захист. Цей вчинок коштував Стусу неможливості почути свій вирок, а також сказати останню промову. В одному з листів, адресованому світовій громадськості, відомий російський правозахисник А. Сахаров розцінив вирок, що надали Стусові, як ганьбу радянської репресивної системи. Після ув'язнення В. Стус звернувся із заявою до Верховної Ради СРСР з відмовою від громадянства: «...мати радянське громадянство є неможливою для мене річчю. Бути радянським громадянином – значить бути рабом» [2, 43]. З листопада 1980 р. В. Стус перебував у таборі ВС-389/361 у селі Кучино (тепер Чусовського району Пермського краю, Росія), йому заборонили бачитися з родиною, а останнє побачення було навесні 1981 р.

Будь-які намагання В. Стуса опублікувати свої твори завершувались відмовою та знищенням матеріалів, оскільки несли в собі глибокі стержні патріотичного українського духу. Творчість Василя Стуса перебувала «під арештом» та була загнана в літературне підпілля. У 1965 р. Стус отримав відмову від публікації своєї першої збірки віршів «Круговерть», його відхилило видавництво. З цієї збірки вдалося врятувати тільки першу частину, оскільки рецензент КДБ повною мірою виконав своє завдання – зрізав готову до видання книжку, зауваживши, що поезії Стуса не визначають форму, зміст і дух книжки. А разом із тим зазначив, що почуття колективізму, спільності та інтереси у боротьбі зовсім невідомі письменнику [5, 56].

Незважаючи на позитивні відгуки рецензентів, було відхилено і його другу збірку – «Зимові дерева», яка була знищена табірними наглядачами Стуса. На знак протесту проти жорстокого пово-

дження табірної адміністрації з політв'язнями він кілька разів оголошував голодування. У 1970 р. книжка «Веселий цвинтар» В. Стуса потрапила до Бельгії та була видана в Брюсселі [22, 358].

У січні 1983 р. за передачу на волю зошита з віршами поет був кинутий у камеру-одинокку. Письменник вдруге оголосив безстрокове сухе голодування. Помер у ніч з 3 на 4 вересня, можливо, від переохолодження, а згідно з офіційними даними причина смерті – зупинка серця. У будь-якому випадку смерть письменника слід розглядати як вбивство, спричинене радянською тоталітарною системою, що полягала у переслідуваннях, погрозах, заборонах. Смерть поета приховувалась радянською владою від його друзів-дисидентів до середини жовтня [22, 368].

Неодноразові знущання над українськими письменниками та культурними діячами ставали згодом нормою для тоталітарного режиму. Проти її течії також рухався Іван Білик – золотий письменник України, відомий автор, історичний романіст, журналіст, перекладач болгарської літератури, лауреат Шевченківської премії, прощальна зустріч з яким відбулась 29 листопада 2012 р. Хоча фізичне серце Білика й зупинилось, його слово і надалі житиме в авторських творах [1].

І. Білик є автором десяти романів, зокрема історичних бестселерів – «Меч Арея» і «Похорон богів». «Меч Арея» одразу після друку підпав під заборону радянської влади за «неправильне трактування історії»: твір вилучали з бібліотек, а нерозпродані примірники – з книгарень. Про книжку багато й голосно говорили, дискутували, але всіх цікавило далеке життя наших предків з V століття. Це був невідомий світ, у який досі не зважувався заглянути ніхто з письменників. Така незбагненна півторатисячолітня часова відстань була представлена, герої книжки, які здавалися живими, близькими й зрозумілими. Головний герой роману – київський князь Богдан Гатило, який виступав прототипом гунського царя Аттіли. Саме його автор «селить» у пра-Києві, а літописних гунів зображує безпосередніми предками українців. Саме той факт, що на карті пізньої античності серед кельтів, готів, скіфів, сарматів, фракійців, балтів І. Білик знайшов місце і для наших предків, що найбільше спантеличило радянських ідеологів. Тоді письменнику інкримінували «оспівування і романтизацію минувшини, якої не було, фальшування історії», хоча автор свою позицію і обґрунтував у післямові – «Аксіомах недоведених традицій». «В «Аксіомах» я кілька разів згадував, що Геродот був в Україні. Не було їм до чого придертися, так вони до України причепилися: «Яка Україна? Не було тоді України». І тут же, у своїх виданнях, пишуть, що Геродот був у Таджикистані. Так, Таджикистан був, а Украї-

ни, виходить, не було? Або писали, що «українська нація утворилася у XIV–XVI століттях, а він пише, що у V ст.» [3, 6].

Письменник був змушений звільнити своє місце праці в редакції газети «Літературна Україна». Наступних три з половиною роки він був безробітним і аж 1976 р. вдалося влаштуватися в редакцію часопису «Всесвіт» на вільну вакансію – «секретар-друкар», хоча, звісно, займався там І. Білик літературною справою. Письменника надовго позбавили права друкуватися, ганьбили в пресі, проте його книжка поширювалася «з рук у руки», була перевидана за кордоном: у Канаді, Америці, Великій Британії та дотепер витримала 15 перевидань [3, 7].

Після відповідної постанови ЦК Компартії України книжку кинулися збирати по всіх книгарнях та бібліотеках, але зі 65 тис. накладу вдалося конфіскувати лише 5 тис. І. Білик точно фіксує число, бо їх тоді звозили у видавництво «Радянський письменник»: виривали титульну сторінку і підшивали. Автор стверджує: «У мене є навіть два зошити такої «підшивки», по сто штук у кожному: випадково вдалося «підібрати» у видавництві, де вони безпритульно лежали. Ті, хто видав цю заборону, самі ж і створили мені ще більшу рекламу. І справді, коли книжки почали вилучати, кіоскери, продавці книгарень їх стали приховувати, продавати «з-під прилавка» і за вищу ціну... Один мій знайомий журналіст говорив, що купував на «чорному ринку» за 25 карбованців» [20].

Лише в 1990 р. роман «Меч Арєя» дозволили друкувати, і навколо нього розпочався страшний ажіотаж. Видавництво запланувало видати цю книжку накладом аж у 150 тис. примірників, однак паперу вистачило тільки на 50 тис., які швидко розійшлися з полиць книгарень та бібліотек [20].

Історія становлення української літератури має досить непростий шлях свого розвитку та зберігання українського незрадливого духу. Саме через ці мотиви митці слова витримували важкі переживання та торттури, а найболючіше – бачили «ув'язнення своєї дитини» – твору, який народили через своє серце. Перебування у підпіллі українським письменникам додавало лише ентузіазму, що й доводить історія: як тільки тоталітарний режим наклав свою заборону, автор одразу починав творити ще більше й грандіозніше. Ані окови в'язниці, ані творчі репресії не зупиняли внутрішнього пориву митця для виявлення на папері своєї любові й поваги до України та її історії.

Саме тому є актуальним на сьогодні доносити до сучасного читача ті цінності та переживання, що перенесли на собі письменники доби кризи українського літературного слова. Досліджувана проблематика залишається недостатньо вивченою в історії становлення української літератури та потребує подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артющенко З. Іван Білик – Золотий письменник України. Остання зустріч / З. Артющенко. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://goldenwriters.com.ua/ua/news/?pid=1607>.
2. Бедрик Ю. Василь Стус : Проблема сприймання / Ю. І. Бедрик. – К. : ПБП «Фотосервіс», 1993. – 79 с.
3. Білик І. Меч Арєя : Роман / Іван Білик. – К. : Дніпро, 1990. – С. 6.
4. Бурляй Ю. Боець життя нового Дмитро Павличко / Ю. С. Бурляй. – К. : Молодь, 1903. – 67 с.
5. Василь Стус і «шістдесятництво» [Текст] / Всеукр. благод. фонд ветеранів МВС [та ін.] ; упоряд. : О. М. Федоров [та ін.]. – Донецьк : Юго-Восток, 2009. – 62 с.
6. Стус В. Вірш «Змагай, знеможений життям» / В. Стус. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrcenter.com/Література/ВасильСтус/23341/Змагайзнеможенийжиттям>.
7. Виват Г. Художні особливості та провідні мотиви творчості Василя Стуса / Г. Виват. – Одеса : Студія «Негоціант», 2003. – 56 с.
8. Драч І. Шістдесяті роки були дивною епохою / І. Драч. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oblosvita.kiev.ua/2737/shistdesyatirokibulidivnoyuepoxoyuidrach>.
9. Іваничук Р. Мальви. Орда [Текст] : романи / Р. Іваничук. – Харків : Євроекспрес, 2000. – 416 с.
10. Іваничук Р. На зламі епох мусимо творити відважно й талановито : призначення слова / Р. Іваничук. – К. : Літ. Україна, 2009. – 5 лютого. – С. 63–65.
11. Іваничук Р. Благослови, душе моя, Господа / Р. Іваничук. – Львів : Просвіта, 1993. – С. 157–202.
12. Лубківський Р. Сповідь. Молитва. Присяга / Р. Лубківський. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=902>.
13. Скобла М. Дмитро Павличко : Я візьму до рук зброю / М. Скобла. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slovodilo.com/polityka/dmytro-pavlychko-yavizmudorukzbroyu.html>.
14. Павличко Д. Біля мужнього слова : літ. критич. ст., спогади, виступи / Д. Павличко. – К. : Рад. письменник, 1988. – 333 с.
15. Павличко Д. Літературознавство. Критика / Д. Павличко. – К. : Основа, 2007. – Т. 1 : Українська література. – С. 534–560.
16. Павличко Д. Мотиви поезій Дмитра Павличка останніх десятиліть / Д. Павличко. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrlit.vn.ua/article/74.html>.
17. Павличко Д. Вірш «Я буду втрачати» / Д. Павличко. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://poetyka.uazone.net/default/pages.phtml?place=pavlychko&page=pavlychko92>.
18. Хрестоматія «Срібний птах» / Навчальний посібник. – К. : Освіта, 2004. – С. 205–206.
19. Павличко Д. Вірш «Поедино» / Д. Павличко. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://ebk.net.ua/Book/buunt/ukr_lit_tvory/part1/149.htm.
20. Помер Іван Білик – автор бестселера про Атіллу-Гатила. Українська правда – історична правда. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/short/2012/11/28/101906>.
21. Про присвоєння Р. Іваничуку звання Герой України : Указ Президента України // Літ. Україна. – 2009. – 17 с.
22. Стус Д. Василь Стус : Життя як творчість / Д. Стус. – К. : Основа, 2004. – 370 с.

ДЕРЖАВНЕ
ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Директор

Олексій ОСЬКІН

Головний редактор
редакції науково-методичних журналів
Ніна БЕРІЗКО

Адреса редакції журналу, видавництва:
03680, м. Київ, вул. Олександра Довженка, 3
Тел. (044) 456-37-32

Рекламний відділ: тел. (044) 456-37-02
E-mail: pedpressa@ukr.net

Над номером працювали:

Роман ЯРОШЕНКО, кандидат філологічних наук (відповідальний редактор)

Людмила ПОПОВЧЕНКО (літературний редактор)

Євгенія СВЯТИЦЬКА (коректор)

Світлана РАДІОНОВА (комп'ютерна верстка)

Марія ОСАУЛЕНКО (художній редактор)

За достовірність фактів, дат, назв тощо відповідають автори. Редакція залишає за собою право на редагування та скорочення прийнятих до друку матеріалів. Рукописи не повертаються. У разі використання матеріалів посилання на журнал є обов'язковим.

Листи й матеріали для публікації можна надсилати електронною поштою головному редактору журналу:

ovgisem@yandex.ru

© Усі права захищено. Жодні частина, елемент, ідея, композиційний підхід цього видання не можуть бути скопійованими чи відтвореними в будь-якій формі та ніякими засобами – ні електронними, ні фотомеханічними, у тому числі й ксерокопіюванням, записом або комп'ютерним архівуванням, без письмового дозволу видавця.

© «Історія в рідній школі», 2014

© «Педагогічна преса», 2014

Державний комітет зв'язку та інформації України ф.СП-1											
ДОСТАВНА КАРТКА – ДОРУЧЕННЯ											
ПВ	місце	літер.	На	газету журнал	68833						
«Історія в рідній школі» найменування видання											
Вартість	передплата									кількість комплектів	1
	переадресування										
на 2014 рік по місяцях											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
поштовий індекс			місто								
			село								
код вулиці			область								
буд.	корп.	кв.	район								
			вулиця								
прізвище, ініціали											

Підписано до друку 08.05.2014 р.

Формат 60 x 84¹/₈.

Папір офсетний. Друк офсет.

Умовн. друк. арк. 5,58. Обл.-вид. арк. 6,6.

Наклад 598. Зам. 250-05-14

Видруковано

ТОВ фірма «АНТОЛОГІЯ».

04136, м. Київ, вул. Маршала Гречка, 13.